

Albert Camus

Pesten

Översättning Jan Stolpe

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Utgivning av Albert Camus:

Främlingen 1946 (i nyöversättning 2009)

Myten om Sisyfos 1947

Pesten 1948 (i nyöversättning 2020)

Caligula 1949

Människans revolt 1953

Fallet 1957

Landsflykten och riket 1957

Den första människan 1997

Översättningen bygger på texten i Albert Camus, *Œuvres complètes*,
del II, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 2006.

www.albertbonniersforlag.se

ISBN: 978-91-0-017943-4

Originallets titel: *La Peste*

Copyright © Editions Gallimard, Paris, 1947

All rights reserved

Översättning: Jan Stolpe

Förord: Per Svensson

Omslagsformgivning: Kerstin Hanson

Tryck: ScandBook EU, 2020

Det är lika förnuftigt att framställa ett slags fångenskap genom ett annat som att framställa något som verkligen existerar genom något som inte existerar.

Daniel Defoe

I

De sällsamma händelser som är ämnet för denna krönika utspelades 194. i Oran. Enligt allmän uppfattning borde de inte ha inträffat här eftersom de avvek en del från det vanliga. Vid en första anblick är Oran nämligen en vanlig stad, bara en fransk prefektur vid algeriska kusten.

Staden själv är ful, det måste man erkänna. Den verkar fredlig och det tar någon tid innan man ser vad som skiljer den från så många andra handelsstäder runtom i världen. Hur skapar man till exempel en föreställning om en stad utan duvor, träd och trädgårdar, där man varken hör vingslag eller lövprassel, en neutral plats kort sagt? Årstidernas växlingar kan endast avläsas på himlen. Våren märks bara på något i luften och på de korgar med blommor som gatuförsäljare bär in från förstäderna; det är en vår som säljs på marknaderna. På sommaren sätter solen eld på de alltför torra husen och täcker murarna med grå aska, då kan man bara leva i mörkret bakom stängda fönsterluckor. På hösten är det däremot en syndaflojd av lera. Vackra dagar blir det bara på vintern.

Ett praktiskt sätt att lära känna en stad är att se efter hur man arbetar där, hur man älskar, hur man dör. Kanske är det klimatet, men i vår lilla stad gör man allt detta samtidigt, med samma hektiska och frånvarande uppsyn. Det vill säga, man har tråkigt här och man försöker skaffa sig vanor. Våra medborgare arbetar mycket, men alltid för att bli rika. Framför allt intresserar de sig för handel och sysslar främst med vad de kallar att göra affärer. Naturligtvis har de också smak för enkla nöjen; de älskar kvinnor, bio och bad i havet. Men mycket

förnuftigt sparar de dessa nöjen till lördagskvällen och söndagen, och under de andra veckodagarna försöker de tjäna mycket pengar. Efter kontoret möts de vid en bestämd tid på kaféerna, promenerar på samma boulevard eller sätter sig på sina balkonger. De yngres begär är häftiga och korta medan de äldres laster inte sträcker sig längre än till boulespelsklubbar, föreningsbanketter och grupper där man spelar hasard med höga insatser.

Man invänder säkert att detta inte är säreget för vår stad och att alla våra samtida på det hela taget är sådana. Visserligen är ingenting mer normalt i dag än att människor arbetar från morgon till kväll och sedan väljer att slösa den tid de har kvar att leva på kortspel, kaféer och prat. Men det finns städer och länder där folk då och då har en aning om något annat. I allmänhet förändrar detta inte deras liv. Men aningen fanns och då är alltid något vunnet. Oran är däremot uppenbart en stad utan aningar, alltså en helt modern stad. Följaktligen är det inte nödvändigt att beskriva närmare hur man älskar varandra här hos oss. Antingen uppslukar män och kvinnor varandra hastigt i det man kallar kärleksakten eller går de in i ett långvarigt, vanemässigt parliv. Mellan dessa ytterligheter finns det i regel inget mellanläge. Inte heller det är säreget. I Oran som på andra platser är man av brist på tid och eftertanke tvingad att älska varandra utan att veta det.

Mer säreget i vår stad är att man kan finna det svårt att dö här. Svårt är nu inte rätta ordet, det vore riktigare att säga obekvämt. Det är aldrig behagligt att vara sjuk, men det finns städer och länder som hjälper en när man är sjuk, och där man på sätt och vis kan finna sig i det. En sjuk behöver ömhet, stöder sig gärna på något, det är helt normalt. Men de extrema klimatförhållandena i Oran, de viktiga affärerna som här bedrivs, de ointressanta omgivningarna, den snabba skymningen och de enkla nöjena – allt detta kräver god hälsa. Den som är sjuk här blir mycket ensam. Man kan tänka sig en döende som sitter i fällan bakom hundratals murar som knäpper av hetta medan en hel befolkning i samma minut sitter i telefon eller på kafé

och talar om växlar, konossement och diskonto. Då förstår man hur obekväm döden kan vara, även den moderna, när den inträffar på en så förtorkad plats.

Kanske ger dessa knapphändiga uppgifter en tillräcklig föreställning om vår stad. För övrigt ska man aldrig överdriva. Det som var viktigt att understryka är det banala med staden och livet där. Men dagarna går utan svårighet så snart man skaffat sig vanor. Eftersom vår stad gynnar vanor kan man säga att allt är på bästa sätt. Så sett är livet förvisso inte särskilt spännande. Men hos oss upplever man åtminstone ingen oordning. Och vår rättframma, sympatiska och aktiva befolkning har alltid väckt vederbörlig aktning hos resenären. Denna stad utan pittoreska inslag, utan vegetation och själ verkar efter hand lugnande, här somnar man till slut. Men tilläggas bör att den är ympad på ett landskap utan motstycke, mitt på en naken högplata omgiven av skimrande höjder, vid en perfekt formad bukt. Man kan bara beklaga att staden vänder ryggen mot denna bukt och att det därför är omöjligt att se havet: det måste man alltid leta efter.

Nu inser man lätt att ingenting kunde få våra medborgare att vänta sig de händelser som ägde rum på våren det året och som var, det förstod vi sedan, de första tecknen på den rad av allvarliga händelser vilkas krönika vi här tänker återge. Dessa händelser kommer att förefalla somliga helt naturliga, andra tvärtom osannolika. Men när allt kommer omkring kan en krönikör inte ta hänsyn till sådana motsägelser. Hans uppgift är bara att säga »Detta har hänt« när han vet att det verkligen har hänt, att det har berört en hel befolknings liv och att det alltså finns tusentals vittnen som i sitt inre kan bedöma sanningen i det han säger.

För övrigt hade berättaren, som man i sinom tid kommer att lära känna, inte kunnat hävda någon rätt till ett företag av den här arten om inte slumpen hade gett honom möjlighet att samla in ett antal utsagor och om inte omständigheternas makt hade dragit in honom i allt han tänker berätta. Det är det som ger honom rätt att arbeta

som historiker. Även om historikern är amatör har han naturligtvis alltid dokument. Berättaren av denna historia har alltså sina: först och främst sitt eget vittnesbörd, sedan andras, för genom sin roll kom han att samla in förtroenden från alla personerna i denna krönika, och i sista hand de texter som till slut råkade i hans händer. Han tänker utnyttja dem när han så anser lämpligt och använda dem efter eget skön. Dessutom tänker han... Men kanske är det dags att lämna kommentarerna och de språkliga garderingarna och gå till själva berättelsen. Skildringen av de första dagarna kräver en viss noggrannhet.

*

På förmiddagen den 16 april gick doktor Bernard Rieux ut från sin mottagning, och mitt på trappavsatsen stötte han foten mot en död råtta. Just då föste han djuret åt sidan utan vidare uppmärksamhet och gick nedför trappan. Men ute på gatan kom han på att där skulle råttan inte ligga och han gick tillbaka och sade till portvakten. Inför gamle herr Michels reaktion insåg han tydligare hur ovanlig hans upptäckt var. Att den döda råttan låg där hade bara tyckts honom egendomligt, men för portvakten var det en skandal. Hans inställning var kategorisk: det fanns inga råttor i huset. Hur doktorn än förklarade för honom att det låg en på avsatsen en trappa upp och att den troligen var död var herr Michel orubbligt övertygad. Det fanns inga råttor i huset, alltså måste den här ha förts in utifrån. Det var således ett busstreck.

Samma kväll när Bernard Rieux stod i farstun och letade efter nycklarna innan han gick upp till sig såg han hur en fet råtta med osäker gång och fuktig päls kom fram ur mörkret i ändan av korridoren. Djuret stannade, tycktes söka balansen, sprang mot doktorn, stannade på nytt, snurrade runt med ett litet skrik och föll till slut omkull samtidigt som det kom blod ur den halvöppna munnen. Doktorn betraktade den en stund och gick upp till sig.

Det var inte råttan han tänkte på. Det framvällande blodet åter-

förde honom till hans egen oro. Hans hustru hade varit sjuk i ett år och skulle nästa dag resa till en kuranstalt i bergen. Hon låg i sovrummet som han hade bett henne. På så sätt förberedde hon sig för den tröttande resan. Hon log.

– Jag mår riktigt bra, sade hon.

Doktorn betraktade ansiktet som var vänt mot honom i sänglampans sken. För Rieux var det här trettioåriga ansiktet trots sjukdomsspåren fortfarande ansiktet från ungdomen, kanske på grund av detta leende som sköt bort allt det andra.

– Försök sova, sade han. Sköterskan kommer klockan elva och jag kör er till toltväget.

Han kysste den lätt fuktade pannan. Leendet följde honom ända till dörren.

Nästa dag, den 17 april klockan åtta, hejdade portvakten doktorn och anklagade några elaka skämtare för att ha lagt tre döda råttor mitt i gången. De måste ha fångats med kraftiga fällor för de var alldeles blodiga. Portvakten hade stannat en stund i porten, hållit råttorna i tassarna och väntat på att de skyldiga skulle avslöja sig med någon sarkastisk kommentar. Men inget hade hänt.

– Åh, de där ska jag nog få tag i till slut! sade herr Michel.

Förbryllad beslöt Rieux att börja sin runda i de yttre kvarteren, där hans fattigaste patienter bodde. Sophämtningen skedde mycket senare där, och när han körde längs den här stadsdelens raka och dammiga gator strök bilen utmed soplådorna som stod ute vid trottoarkanten. På en gata räknade doktorn till ett dussin råttor som låg slängda ovanpå grönsaksavfall och smutsiga trasor.

Han fann sin första patient sängliggande i ett rum mot gatan som samtidigt var sovrum och matrum. Det var en gammal spanjor med hårt och fårat ansikte. Framför sig på täcket hade han två grytor fyllda med ärtor. Just när doktorn kom in kastade sig den halvsittande gamle astmatikern bakåt och försökte få igång sin rasslande andhämtning. Hustrun kom med ett handfat.

– Ja doktorn, sade han medan han fick sprutan. Nu kommer de fram, har ni sett det?

– Ja, sade frun, grannen har plockat upp tre stycken.

Den gamle gnuggade händerna.

– De kommer fram, man ser dem i varenda soptunna, det är hungern!

Sedan kunde Rieux enkelt konstatera att hela kvarteret talade om råttorna. När sjukbesöken var klara körde han hem.

– Det är telegram till er däruppe, sade herr Michel.

Doktorn frågade om han hade sett fler råttor.

– Nej, sade portvakten, jag ligger på lur förstår ni. Och de där svinen vågar inte.

I telegrammet stod det att Rieux mor skulle komma nästa dag. Hon skulle ta hand om sonens hushåll när den sjuka var borta. När doktorn steg in i bostaden var sköterskan redan där. Rieux såg att hustrun var uppe, klädd i dräkt, och att hon hade fått litet färg av sminket. Han log mot henne:

– Bra, sade han. Mycket bra.

En stund senare på stationen hjälpte han henne in i sovvagnen. Hon såg sig om i kupén.

– Det här är för dyrt för oss, inte sant?

– Det är nödvändigt, sade Rieux.

– Vad är det här med råttorna för något?

– Jag vet inte. Konstigt är det, men det går över.

Sedan sade han mycket snabbt att han bad henne om förlåtelse, han borde ha vakat över henne och han hade försummat henne mycket. Hon skakade på huvudet, som för att be honom tåga. Men han tillade:

– Allt ska bli bättre när du kommer tillbaka. Då börjar vi om.

– Ja, sade hon med blanka ögon, då börjar vi om.

Strax efter vände hon sig bort och såg ut genom fönstret. På perongen skyndade folk och knuffades. Lokomotivets väsande nådde ända in till dem. Han kallade sin hustru vid förnamn, och när hon vände sig om såg han att hennes ansikte var täckt av tårar.

– Nej, sade han lågt.

Under tårarna kom leendet igen, något spänt. Hon suckade djupt:

– Gå nu, allt ska bli bra.

Han tryckte henne intill sig, och på perrongen, från andra sidan rutan, såg han nu bara hennes leende.

– Snälla, sade han, ta hand om dig.

Men hon kunde inte höra honom.

På perrongen, nära utgången, stötte Rieux på Othon, undersökningsdomaren, som höll sin lille son i handen. Doktorn frågade om han skulle ut och resa. Othon, som var lång och mörk och till hälften liknade vad man förr kallade en världsman, till hälften en likbärare, svarade vänligt men kort:

– Jag väntar på fru Othon som har gjort visit hos min familj.

Lokomotivet visslade.

– Råttorna..., sade domaren.

Rieux tog ett steg mot tåget men vände sig åter mot utgången.

– Ja, sade han, det betyder ingenting.

Allt han kom ihåg av det ögonblicket var att en man från järnvägen gick förbi med en låda under armen, den var fylld med döda råttor.

På eftermiddagen samma dag, i början av mottagningstiden, fick Rieux besök av en ung man om vilken han fick veta att han var journalist och att han hade sökt honom redan på förmiddagen. Han hette Raymond Rambert. Kortväxt, bredaxlad, med beslutsamt ansikte och ljusa intelligenta ögon var han klädd i sportiga kläder och verkade trivas med livet. Han gick rakt på sak. Han höll på att undersöka arbornas hälsotillstånd för en stor Paristidning och ville ha uppgifter om deras sanitära förhållanden. Rieux sade att de inte var bra. Men innan han fortsatte ville han veta om journalisten kunde säga sanningen.

– Naturligtvis, sade den andre.

– Jag menar: kan ni döma ut förhållandena fullständigt?

– Inte fullständigt, det måste jag erkänna. Men det vore väl orgrundat antar jag.

Rieux sade lugnt att det vore det också, men att han ställde frågan bara för att få veta om Ramberts vittnesmål kunde vara förbehållslöst eller inte.

– Jag godtar bara förbehållslösa vittnesmål. Jag kommer alltså inte att stödja ert med mina upplysningar.

– Ni talar som en Saint-Just, sade journalisten och log.

Utän att höja rösten sade Rieux att det visste han inte riktigt, men att han talade som en människa som var trött på världen som han levde i men ändå tyckte om sina medmänniskor och för egen del hade bestämt sig för att avvisa orättvisa och eftergifter. Rambert satt nersjunken och såg på doktorn.

– Jag tror jag förstår er, sade han till slut och reste sig.

Doktorn följde honom till dörren:

– Tack för att ni tar det på det sättet.

Rambert verkade otålig:

– Ja, sade han, jag förstår, förlåt att jag störde.

Doktorn tryckte hans hand och sade att det vore spännande att göra ett reportage om alla de döda råttorna som man just nu hittade i staden.

– Jaså! utbrast Rambert. Det var intressant.

Klockan 17, när doktorn var på väg ut till nya sjukbesök, mötte han i trappan en rätt ung man med tung kropp och massivt, fårat ansikte med tjocka ögonbryn. Han hade träffat honom några gånger hos de spanska dansarna som bodde på översta våningen i huset. Jean Tarrou rökte intensivt på en cigarett medan han betraktade de sista krampryckningarna hos en råttas som låg och dog på ett trappsteg framför hans fötter. Han lyfte blicken mot doktorn och såg lugnt och något inträngande på honom med sina grå ögon, hälsade och tillade att det var märkligt att råttorna dök upp så här.

– Ja, sade Rieux, men till slut går det en på nerverna.

– Ja på ett sätt, doktorn, men bara på ett sätt. Vi har aldrig sett något liknande, det är hela saken. Men jag tycker det är intressant, ja, absolut intressant.

Tarrou drog handen genom håret och förde det bakåt, såg på råtтан igen som nu låg orörlig, och log mot Rieux:

– Men egentligen, doktorn, är det ju en sak för portvakten.

Och framför huset fann doktorn portvakten som stod lutad mot väggen nära ingången med ett trött uttryck i ansiktet som annars var högrött.

– Ja, jag vet, sade den gamle Michel till Rieux när han berättade om den nya upptäckten. Nu hittar man ett par tre åt gången. Men det är likadant i de andra husen.

Han verkade uppgiven och bekymrad. Han gned sig mekaniskt på halsen. Rieux frågade hur han mådde. Portvakten kunde naturligtvis inte säga att det inte var bra. Men han kände sig inte riktigt i balans. Enligt hans åsikt var det humöret som sviktade. De här råttorna hade gett honom en törn och allt skulle bli mycket bättre när de hade försvunnit.

Men nästa morgon, den 18 april, när doktorn kom med sin mor från stationen, fann han herr Michel med ännu mer insjunket ansikte: från källaren till vinden låg ett tiotal råttor spridda i trapporna. Grannhusens soptunnor var fyllda med råttor. Doktors mor hörde nyheten men blev inte förvånad.

– Det är sånt som händer.

Hon var en kortvuxen kvinna med silvergrått hår och mörka milda ögon.

– Jag är glad att se dig igen, Bernard, sade hon. Det kan råttorna inte ändra på.

Han höll med; det var sant att när hon var där verkade allt alltid så lätt.

Rieux ringde ändå till kommunens kontor för råttbekämpning, han kände chefen. Hade han hört talas om de här råttorna som kom fram i stora mängder och dog i det fria? Mercier, chefen, hade hört talas om dem, och på hans eget kontor som inte låg långt från kajerna hade man upptäckt ett femtiotal. Ändå undrade han om det var

något allvarligt. Det kunde Rieux inte avgöra, men han menade att råttbekämpningskontoret måste ingripa.

– Ja, sade Mercier, när vi får order. Om du verkligen tror att det är värt besväret kan jag försöka skaffa en order.

– Det är alltid värt besväret, sade Rieux.

Hushållerskan hade just berättat för honom att de hade samlat in flera hundra döda råttor i den stora fabrik där hennes man arbetade.

I alla fall var det ungefär vid den här tiden som våra medborgare började bli oroliga. Från och med den artonde spydde nämligen fabriker och lagerbyggnaderna ut hundratals råttlik. I vissa fall var man tvungen att avliva djuren när döds kampen blev för utdragen. Men från de yttre kvarteren och in till stadens centrum, överallt dit doktor Rieux kom, överallt där våra medborgare samlades, låg råttorna i högar, i soptunnorna eller i långa rader i rännstenen. Den dagen började kvällstidningarna ta upp saken och fråga om förvaltningen tänkte agera eller inte och vilka nödgårdar man hade tänkt vidta för att skydda sina invånare mot denna vidriga invasion. Förvaltningen hade inte tänkt eller planerat någonting alls, men nu började man med att samlas till ett möte för överläggningar. Råttbekämpningskontoret fick order att samla in de döda råttorna varje morgon i gryningen. När insamlingen var avslutad skulle två av kontorets bilar köra djuren till sopförbränningen och få dem uppeldade.

Men de följande dagarna förvärrades situationen. Antalet insamlade gnagare växte och varje morgon var skörden rikare. Den fjärde dagen började råttorna komma fram och dö i grupper. Ur skrubbar, undervåningar, källare och kloaker kom de upp i vingliga rader, vacklade ut i ljuset, föll omkull och dog i närheten av människor. På nätterna hörde man tydligt deras små dödsskrik i gångar och gränder. På morgnarna i förstäderna fann man dem ligga i högar i rännstenen med en liten blodfläck på den spetsiga nosen, somliga uppsvällda och ruttande, andra stelnade med morrhår som fortfarande var styva. I själva staden fann man dem i små högar på trappavsatser och gårdar. De kom också

en och en och dog ensamma i ämbetslokaler, på skolgårdar och ibland på kaféterrasser. Bestörta upptäckte våra medborgare dem på stadens mest besökta platser. Place d'Armes, boulevarderna, Promenade du Front-de-Mer var av och till besudlade. Staden rensades i gryningen på dessa döda djur och under dagens lopp påträffades så småningom nya i allt större mängd. På trottoarerna hände det också mer än en nattvandrare att de kände den fjädrande massan av ett ännu varmt lik under foten. Det var som om själva jorden som våra hus stod på renade sig från sin börda av osunda vätskor, som om den lät bölder och var stiga till ytan som tidigare härjat i dess inre. Man kan bara föreställa sig bestörtningen i vår lilla stad, som dittills varit så lugn och nu hade skakats om på några dagar, likt en frisk människa vars tjocka blod med ens råkat i uppror!

Det gick så långt att nyhetsbyrån Ransdoc (upplysningar, dokumentation, all slags information om vilket ämne som helst) i sin radioutsändning med kostnadsfria upplysningar rapporterade att sextusentvåhundra-trettioen råttor hade insamlats och bränts bara den tjugofemte. Den siffran, som gav en klar uppfattning om vad som var en daglig syn i staden, ökade förvirringen. Tidigare hade man bara klagat över en lätt motbjudande enstaka händelse. Nu insåg man att det här fenomenet, som man ännu inte kunde vare sig ange omfattningen av eller urskilja upphovet till, hade något hotande över sig. Bara den gamle astmatiska spanjoren fortsatte att gnugga händerna och upprepa: »De kommer fram, de kommer fram« med senil glädje.

Den 28 april rapporterade emellertid Ransdoc att omkring åttatusen råttor hade samlats in, och oron i staden var på sin höjdpunkt. Man krävde radikala åtgärder, man anklagade myndigheterna, och folk som hade hus vid havet talade redan om att dra sig tillbaka dit. Nästa dag rapporterade byrån att fenomenet tvärt hade upphört och att råttbekämpningen bara hade samlat in ett obetydligt antal döda råttor. Staden andades ut.

Men samma dag vid middagstid stannade doktor Rieux med bilen utanför sitt hus, och i änden av gatan fick han se portvakten röra sig med svårighet, med sänkt huvud och med styva armar och ben som en marionettdocka. Den gamle mannen stödde sig på en präst som doktorn kände igen. Det var fader Paneloux, en lärd och stridbar jesuit som han hade träffat några gånger och som var mycket uppskattad i vår stad, även bland de religiöst likgiltiga. Han satt kvar i bilen och väntade på dem. Gamle Michel var blank i ögonen och andades visslande. Han hade inte mått bra och velat få frisk luft. Men häftiga smärtor i hals, armhålor och ljumskar hade tvingat honom att gå tillbaka och be fader Paneloux om hjälp.

– Det är svullnader, sade han. Jag måste ha överansträngt mig.

Doktorn sträckte ut armen från bildörren och kände med fingret nedtill på halsen som Michel sträckte fram; där hade det bildats en sorts knuta hård som trä.

– Gå och lägg er, ta tempen, jag kommer och ser till er i eftermiddag.

Portvakten gick och Rieux frågade fader Paneloux vad han ansåg om det här med råttorna:

– Åh! sade fadern, det måste vara en epidemi, och ögonen log bakom de runda glasögonen.

Efter lunch läste Rieux på nytt telegrammet från kurorten om att hustrun hade kommit fram när det ringde. Det var en av hans gamla patienter, en tjänsteman i rådhuset. Han hade länge lidit av aortaförträngning och eftersom han var fattig hade Rieux behandlat honom gratis.

– Ja, sade han, ni minns vem jag är. Men nu gäller det en annan. Kom fort, det har hänt något hos min granne.

Han var andfådd. Rieux tänkte på portvakten och beslöt att han skulle titta till honom sedan. Några minuter senare gick han in i ett lågt hus på Rue Faidherbe i ett kvarter i stadens utkant. Halvvägs upp i den kyliga och stinkande trappan mötte han Joseph Grand, tjänstemannen, som var på väg ner för att möta honom. Han var i

femtioårsåldern, med gul mustasch, lång och kutig och hade smala axlar och tunna lemmar.

– Nu mår han bättre, sade han när han kom ner till Rieux, men jag trodde han skulle gå åt.

Han snöt sig. På andra och översta våningen läste Rieux en text skriven med rödkrita på dörren till vänster:

»Gå in, jag har hängt mig.«

De gick in. Repet hängde ner från taklampan ovanför en kullvält stol och bordet stod inskjutet i ett hörn. Men repet hängde tomt.

– Jag fick ner honom i tid, sade Grand som hela tiden verkade söka ord fast han talade det enklaste språk. Jag var just på väg ut och hörde något ljud. När jag såg texten, hur ska jag säga, så trodde jag det var ett skämt. Men han gav ifrån sig ett konstigt stön, ja rent ruskigt kan man säga.

Han kliade sig i huvudet.

– Enligt min åsikt måste det göra väldigt ont. Jag gick naturligtvis in.

De hade öppnat en dörr och stod på tröskeln till ett rum som var ljusst men torftigt möblerat. En rund liten man låg i en mässingssäng. Han andades hårt och såg på dem med blodsprängda ögon. Doktorn stannade till. Mellan andetagen tyckte han att han hörde små rättskrik. Men det var inget som rörde sig i hörnen. Rieux gick fram till sängen. Mannen hade inte fallit tillräckligt högt och inte med tillräcklig fart, halskotorna hade hållit. Viss kvävning naturligtvis. Han måste röntgas. Doktorn gav honom en spruta kamferolja och sade att allt skulle bli bra på några dagar.

– Tack doktorn, sade mannen med kvävd röst.

Rieux frågade Grand om han hade meddelat polisen och tjänstemannen såg generad ut:

– Nej, sade han, åh, nej! Jag tänkte att det mest brådskande...

– Naturligtvis, avbröt Rieux, då gör jag det.

Men då blev den sjuke orolig, satte sig upp i sängen, invände och sade att han mådde bra och att det inte behövdes.

– Lugna er, sade Rieux. Det är ingen stor sak, tro mig, och jag måste göra en anmälan.

– Åh! sade den andre.

Och han kastade sig bakåt och grät stötvis. Grand, som hade stått en stund och pillat med mustaschen, gick fram till honom.

– Men herr Cottard, sade han. Försök förstå. Doktorn är så att säga ansvarig. Om ni till exempel skulle få lust att försöka igen...

Men Cottard sade gråtande att han inte tänkte försöka igen, att det enbart var ett ögonblicks förvirring och att han bara ville bli lämnad i fred. Rieux skrev ut ett recept.

– Bra, sade han. Vi lämnar det, jag kommer igen om ett par tre dar. Men inga dumheter.

I trappan sade han till Grand att han var tvungen att göra en anmälan, men att han tänkte be kommissarien att göra sin undersökning först två dagar senare.

– I natt måste han bevakas. Har han någon familj?

– Ingen jag känner. Men jag kan vaka själv.

Han nickade.

– Jag kan inte säga att jag känner honom heller. Men man måste hjälpa varandra.

I husets gångar tittade Rieux mekaniskt i hörnen och frågade Grand om råttorna hade försvunnit helt från hans kvarter. Tjänstemannen visste inget om den saken. Folk hade visserligen pratat med honom om det där men han brydde sig inte så mycket om vad som ryktades i kvarteret.

– Jag har annat att tänka på, sade han.

Rieux tryckte redan hans hand. Han hade bråttom att besöka portvakten innan han skrev till sin fru.

Kvällstidningsförsäljarna ropade ut att råttinvasionen var stoppad. Men Rieux fann den sjuke halvt lutad utanför sängen med ena handen på magen och den andra om halsen. Med starka krampryckningar kräktes han ljusröd galla i en sophink. Efter

långvariga ansträngningar lade sig portvakten ner igen och kippade efter luft. Temperaturen var trettionio komma fem, lymfkörtlarna vid halsen, i armhålor och ljumskar var svullna, på bukens sidor breddade två svartaktiga fläckar ut sig. Nu klagade han över inre smärtor.

– Det bränns, sade han. Den bränns, den här skiten.

Den bruna fradgan kring munnen gjorde att han talade otydligt. Han vände de uppsvullna ögonen mot läkaren och de tårades av huvudvärken. Hustrun såg oroligt på Rieux som stod tyst.

– Doktorn, sade hon, vad är det?

– Det kan vara vadsomhelst. Men än är inget säkert. Till i kväll diet och blodrenande medel. Han måste dricka mycket.

Portvakten förtärdes verkligen av törst.

Hemkommen ringde Rieux till sin kollega Richard, en av stadens ledande läkare.

– Nej, sade Richard, jag har inte sett något onormalt.

– Ingen feber med lokala inflammationer?

– Jo! Två fall med mycket inflammerade lymfkörtlar.

– Onormalt?

– Tja, sade Richard, vad är nu normalt...

Hursomhelst yrade portvakten på kvällen, och med fyrtio graders feber beklagade han sig över råttorna. Rieux försökte härda abscessen. När terpentinen sved vrålade portvakten: – De svinen!

Lymfkörtlarna hade svullnat ännu mer, de var hårda och träaktiga när man kände på dem. Portvaksfrun var utom sig.

– Vaka, sade doktorn, och ring mig om det behövs.

Nästa dag, den 30 april, blåste en redan ljum bris i en blå och fuktig himmel. Den förde med sig en blomdoft från de mest avlägsna förstäderna. Morgonens sorl på gatorna verkade livligare, gladare än vanligt. I hela vår lilla stad, som hade befriats från den dova fruktan som den hade upplevt under veckan, var detta en förnyelsens dag. Rieux själv var lugnad av ett brev från sin fru och gick med lätt

hjärta ned till portvakten. På morgonen hade febern också gått ner till trettioåtta. Försvagad låg den sjuke i sin säng och log.

– Han har blivit bättre, inte sant doktorn? sade hustrun.

– Vi måste vänta litet till.

Men vid middagstid steg febern plötsligt till fyrtio grader, den sjuke yrade oupphörligt och kräkningarna hade börjat på nytt. Lymfkörtlarna på halsen gjorde ont vid beröring och portvakten verkade vilja hålla huvudet så långt bort som möjligt från kroppen. Hustrun satt vid förändan med händerna på täcket och höll försiktigt om den sjukas fötter. Hon såg på Rieux.

– Hör på, sade han, vi måste hålla honom isolerad och pröva en speciell behandling. Jag ringer till sjukhuset och vi tar dit honom i ambulans.

Två timmar senare i ambulansen lutade sig doktorn och hustrun över den sjuke. Ur hans mun som var täckt av svampaktiga ansvällningar kom stumpar av ord: »Råttorna!« sade han. Grönaktig, med vaxartade läppar, blytung ögonlock, kort och stötig andhämtning, marterad av lymfkörtlarna, djupt nedtryckt på sin brits som om han ville sluta den över sig eller som om något ur jordens inre obönhörligt kallade på honom, kvävdes portvakten under en osynlig tyngd. Hustrun grät.

– Finns det inget hopp längre doktorn?

– Han är död, sade Rieux.

*

Portvaktens död markerade slutet, kan man säga, på en period som var fylld av förbryllande tecken och början på en annan, jämförelsevis svårare, då den första tidens förvåning gradvis övergick i panik. Nu förstod våra medborgare att de aldrig hade tänkt sig att vår lilla stad kunde vara en särskilt lämplig ort för råttor att dö i solen och för portvakter att avlida i märkliga sjukdomar. I det avseendet tog de

alltså fel och deras föreställningar måste omprövas. Hade allt stannat vid detta hade vanorna säkert segrat. Men andra av våra medborgare, inte alltid portvakter eller fattiga, skulle gå samma väg som herr Michel hade varit den förste att beträda. Det var då de började bli rädda och tänka efter.

Men innan berättaren går närmare in på dessa nya händelser finner han det nyttigt att återge ett annat vittnes åsikt om den period som just har skildrats. Jean Tarrou, som vi mötte redan i början av denna berättelse, hade slagit sig ner i Oran några veckor tidigare och bodde nu på ett stort hotell i centrum. Han var uppenbarligen så välbärgad att han kunde leva på sina räntor. Men fastän staden så småningom vande sig vid honom kunde ingen säga varifrån han kom eller varför han var där. Man stötte på honom på alla offentliga platser. Redan tidigt på våren hade man sett honom vid stränderna där han ofta simmade, tydligen med stor förtjusning. Godmodig och alltid leende tycktes han uppskatta alla normala nöjen utan att vara deras slav. Och den enda vana man kände till att han hade var att han ständigt umgicks med de spanska dansörerna och musikerna, som är många i vår stad.

Hans anteckningar bildar i alla fall också de ett slags krönika över denna svåra period. Men det är en mycket speciell krönika som tycks styras av en princip om att saker och ting är betydelselösa. Vid en första anblick skulle man kunna tro att Tarrou bemödade sig om att betrakta människor och ting genom en omvänd kikare. I den allmänna förvirringen ägnade han sig på det hela taget åt att skriva historien om det som ingen historia har. Man kan förvisso beklaga denna inställning och ana en känslökyla i den. Inte desto mindre kan hans anteckningsböcker förse en krönika över perioden med en mängd underordnade detaljer som ändå har sin betydelse och som just genom sin bisarra karaktär gör att man inte dömer denna intressanta personlighet alltför snabbt.

Jean Tarrous första notiser är från tiden då han kom till Oran.

Redan från början vittnar de om en sällsam tillfredsställelse över att han befinner sig i en stad som i sig är så ful. Här finner man en detaljerad beskrivning av de båda bronslejonerna som pryder rådhuset, välvilliga reflektioner om bristen på träd, de osköna husen och den absurda stadsplanen. Tarrou för också in dialoger som han har avlyssnat på spårvagnen och på gatan, utan att tillägga några kommentarer; det gör han bara litet senare om ett av dessa samtal som gäller en person vid namn Camps. Tarrou hade hört ett samtal mellan två spårvagnskonduktörer:

– Du kände väl Camps, sade den ene.

– Camps? En lång en med svart mustasch?

– Just det. Han var växlare.

– Javisst.

– Ja, han är död.

– Jaså! När dog han?

– Efter det där med rättorna.

– Åh! Och vad var det med honom?

– Vet inte, feber. Och så var han inte så stark. Han hade bölder under armarna. Han klarade det inte.

– Ändå verkade han helt normal.

– Nej, han var bröstklen, han spelade i sångföreningen. Det tär på en att ständigt spela kornett.

– Ja, avrundade den andre, är man sjuk ska man inte blåsa kornett.

Efter dessa korta uppgifter undrade Tarrou varför Camps hade gått in i sångföreningen när det uppenbart var skadligt för honom och vilka de djupa skälen kunde vara som fick honom att riskera livet för söndagsparader.

Sedan tycktes Tarrou ha tilltalats av en scen som ofta utspelade sig på balkongen mitt emot hans eget fönster. Hans rum låg nämligen mot en liten tvärgata där katter brukade sova i väggarnas skugga. Men varje dag efter lunch, då hela staden dåsade i hettan, dök en liten gubbe upp på en balkong på andra sidan gatan. Med vitt välkammrat

hår, rak och sträng i kläder med militärt snitt lockade han på katterna med ett samtidigt distanserat och mjukt »kisse kisse«. Katterna lyfte sina sömnbleka ögon utan att ännu låta sig störas. Mannen rev små pappersbitar över gatan, och lockade av detta regn av vita fjärilar gick katterna ut mitt på gatan och sträckte en tvekande tass mot de sista pappersbitarna. Då spottade den lille gubben på katterna med kraft och precision. Om en loska träffade skrattade han.

Tarrou tycktes slutligen ha blivit alldeles fångslad av stadens affärsmässiga prägel: dess utseende, liv och även nöjen tycktes vara styrda av handelns krav. Denna egendomlighet (det är ordet i hans anteckningsbok) vann Tarrous gillande, och en av hans berömmade anmärkningar avslutades rentav med utropet »Äntligen!«. Det är de enda ställena där resenärens notiser vid den här tiden tycks få personlig karaktär. Fast det är svårt att bedöma deras innebörd och allvar. Efter att ha berättat att upptäckten av en död råtta fick kassören på hotellet att skriva fel i hans räkning hade Tarrou sålunda tillfogat med mindre tydlig skrift än annars: »Fråga: vad göra för att inte förlora sin tid? Svar: uppleva den i hela dess utsträckning. Medel: tillbringa dagarna på en obekväm stol i väntrummet hos en tandläkare; sitta på sin balkong på söndagseftermiddagarna; höra föreläsningar på ett språk som man inte förstår; välja de längsta tågresorna och naturligtvis resa utan sittplats; köa vid teaterkassorna och inte köpa biljett, osv.« Men omedelbart efter dessa språkliga eller tankemässiga snedsprång går anteckningarna in på en detaljerad beskrivning av vår stads spårvagnar, deras båtform, deras obestämda färg, deras ständiga smutsighet, och avslutar dessa betraktelser med ett »detta är anmärkningsvärt« som inte förklarar något.

Här är i alla fall Tarrous uppgifter om historien med råttorna:

»I dag har den lille gubben mittemot tappat fattningen. Det finns inga katter längre. De har verkligen försvunnit, upphetsade av de döda råttorna som påträffas i stor mängd på gatorna. Enligt min åsikt är det uteslutet att katter äter döda råttor. Jag minns att mina egna katter

avskydde det. Det hindrar inte att de säkert springer omkring i källarna och att den lille gubben har tappat fattningen. Han är inte lika välkammad, mindre energisk. Det märks att han är orolig. Efter en liten stund gick han in. Men spottade gjorde han, en gång, ut i det tomma.

I staden stoppades en spårvagn i dag därför att man hade upptäckt en död råtta, okänt hur den kommit dit. Ett par tre damer steg av. Man kastade ut råttan. Spårvagnen körde vidare.

På hotellet berättade nattvakten, som är en trovärdig man, för mig att han väntade sig en olycka av alla dessa råttor. 'När rättorna lämnar skeppet...' Jag svarade att det stämde för båtar men att det aldrig hade bestyrkts för städer. Men han var övertygad. Jag frågade vilken olycka man enligt honom kunde vänta sig. Det visste han inte, olyckan var omöjlig att förutse. Men han skulle inte bli förvånad om det kom en jordbävning. Jag medgav att det var möjligt och han frågade om det inte oroade mig.

– Det enda som intresserar mig, sade jag, är att finna inre frid.

Han förstod mig fullkomligt.

I hotellrestaurangen finns det en mycket intressant familj. Fadern är en lång, mager man, klädd i svart och med styv krage. Han är skallig mitt på huvudet och har tofsar med grått hår på ömse sidor. Små runda hårda ögon, smal näsa och vågrät mun gör att han ser ut som en väluppfostrad uggla. Han kommer alltid först till restaurangdörren, stiger åt sidan och låter sin hustru gå förbi, liten som en svart mus, och träder sedan in med en liten pojke och en liten flicka klädda som dresserade hundar i hälar. Framme vid bordet väntar han tills hustrun har tagit plats, sätter sig, och sedan får de båda pudlarna äntligen inta sina sittplatser. Han säger ni till hustru och barn, säger artiga elakheter till den förra och summariska order till de senare:

– Nicole, ni uppför er högeligen osympatiskt!

Och flickan är nära att börja gråta. Det var det som var meningen.

I morse var den lille gossen alldeles upphetsad av det här med rättorna. Han ville säga något vid bordet: